

(Εισαγωγή)

Η συμπλήρωση μισού σχεδόν αιώνα από το Κίνημα του Ναυτικού, τον Μάιο του 1973, επαναφέρει στην επικαιρότητα το ζήτημα της στάσης των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων έναντι του συνταγματικού μας πολιτεύματος. Στην αποψινή μας ομιλία θα αποτιμηθεί ευσύνοπτα κατά πόσο το δημοκρατικό πολίτευμα της χώρας μας έγινε σεβαστό από τις Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις. Σ' αυτή την προσπάθεια θα συμβάλει η αναδρομή στα γεγονότα που οδήγησαν και ακολούθησαν το Κίνημα του Ναυτικού.

Αποτελεί διαδεδομένη αντίληψη ότι η δημοκρατία στη χώρα μας συχνά υπέφερε από τις επεμβάσεις του στρατού. Η ανωτέρω, όμως, άποψη είναι απλουστευτική καθώς τόσο η εγχώρια ιστορική πραγματικότητα όσο και η αντίστοιχη διεθνής εμπειρία άλλα καταδεικνύουν. Αξίζει να αναφερθεί ότι στρατιωτικά κινήματα, όπως αυτά του 1843 και του 1909, συνέβαλλαν αποφασιστικά στον εκδημοκρατισμό της ελληνικής πολιτείας. Συνάμα, μια σύντομη ιστορική αναδρομή στην παγκόσμια πολιτειακή ιστορία καταδεικνύει ότι δεν είναι αποκλειστικά ελληνικό φαινόμενο η δικτατορία ούτε απαντάται στη χώρα μας σε μακρά χρονικά διαστήματα. Πράγματι, τα δύο τρίτα των πενήντα παλαιότερων κρατών της υφηλίου, στα οποία συγκαταλέγεται και η Ελλάδα, έχουν υποστεί δικτατορίες. Επιπρόσθετα, τα 14 συνολικά έτη δικτατορικής διακυβέρνησης της χώρας μας στους δύο αιώνες του ανεξάρτητου βίου της, αποτελούν μικρό κλάσμα συγκριτικά με τις πολλές δεκαετίες δικτατορικών και απολυταρχικών καθεστώτων που γνώρισαν οι χώρες της Ιβηρικής, της Ιταλικής και της Βαλκανικής Χερσονήσου, οι χώρες της Κεντρικής και της Ανατολικής Ευρώπης, αλλά και οι περισσότερες χώρες του υπόλοιπου πλανήτη.

(Το Πολεμικό Ναυτικό και η Χούντα των Συνταγματαρχών)

Εστιάζοντας τώρα στην ταραγμένη επταετία 1967-1974 παρατηρούμε ότι η κατάληψη της εξουσίας από τους επίορκους Συνταγματάρχες δεν έπεσε ως κεραυνός εν αιθρία. Αντίθετα, ομάδα αξιωματικών του ελληνικού στρατού με την επωνυμία ΙΔΕΑ προσανατολιζόνταν στην οργάνωση πραξικοπήματος από την επαύριο κιάλας του εμφυλίου πολέμου. Η μετεμφυλιακή ελληνική κοινοβουλευτική δημοκρατία αντιμετώπιζε, πράγματι, πολλά προβλήματα και κινδύνους. Η ισχυρή όμως μεσογειακή θέση των ΗΠΑ και η κυριαρχία της αμερικανόφιλης παράταξης στην Ελλάδα κατέστησε, μέχρι το 1964, περιττή την προσφυγή σε «ακραίες λύσεις». Το 1964, όμως, αποτέλεσε ορόσημο για τη διεθνή ισορροπία ισχύος και για την αλλαγή του πολιτικού σκηνικού στην Ελλάδα. Τη χρονιά εκείνη η Σοβιετική Ένωση υιοθέτησε ένα ταχύρρυθμο πρόγραμμα εξοπλισμών με το οποίο ξεπέρασε τις ΗΠΑ σε πυρηνικούς εξοπλισμούς σε λίγα μόλις χρόνια. Συνάμα η Σοβιετική Ένωση

εκμεταλλεύτηκε τις αρνητικές εντυπώσεις που είχαν δημιουργηθεί από τις δυσκολίες των ΗΠΑ στο Βιετνάμ και την Καμπότζη αλλά και από την αμερικανοϊσραηλινή συνεργασία εναντίον των Αράβων και προώθησε σημαντικά τις θέσεις της στη Μεσόγειο. Το αποτέλεσμα ήταν να μειωθούν οι έως τότε παρεχόμενες διευκολύνσεις στις αεροναυτικές δυνάμεις των ΗΠΑ στη θάλασσα αυτή. Το ενδεχόμενο της περαιτέρω μείωσης των διευκολύνσεων αυτών από την άνοδο της Κεντροαριστεράς στην Ελλάδα στα μέσα της δεκαετίας του 1960 δεν μπορούσε να γίνει ανεκτό από τις ΗΠΑ. Για αυτό και, εν πολλοίς, δεν αντέδρασαν εναντίον του πραξικοπήματος της 21ης Απριλίου 1967.

Η επικράτηση των Απριλιανών δεν έλαβε, όμως, χώρα απρόσκοπτα. Με δεδομένη την προσήλωση της πλειονότητας των στελεχών των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων στη συνταγματική τάξη η σαρωτική εκκαθάρισή τους αποτέλεσε μονόδρομο για το νέο καθεστώς. Μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, 400 αξιωματικοί του Στρατού Ξηράς, μεταξύ των οποίων και 5 αντιστράτηγοι, η ηγεσία του Πολεμικού Ναυτικού και τα 9/10 των αντισμηνάρχων, σμηνάρχων και ταξιάρχων της Πολεμικής Αεροπορίας αποστρατεύθηκαν. Οι διώξεις αυτές συνεχίσθηκαν και διευρύνθηκαν και με άλλες μορφές όπως οι αθρόες συλλήψεις αξιωματικών και υπαξιωματικών. Αργότερα, και καθ' όλη τη διάρκεια της Επταετίας, οι εκκαθαρίσεις έλαβαν και άλλες, σκληρότερες μορφές όπως αυτή της απόταξης, της διαγραφής εκ της εφεδρείας, της εκτόπισης αλλά και της φυλάκισης πλήθους αξιωματικών και υπαξιωματικών. Υπολογίζεται ότι πάνω από 3000 αξιωματικοί εκδιώχθηκαν από τη Χούντα κατά τη διάρκεια της επταετίας.

Και σαν να μην έφταναν οι διώξεις, η δικτατορία προσπάθησε να αμβλύνει το δημοκρατικό φρόνημα των στελεχών των Ενόπλων Δυνάμεων μέσω της θεαματικής αύξησης των αποδοχών τους, αλλά και με ποικίλες άλλες παροχές που τους επιδαψίλευσε. Παρ' όλ' αυτά, η πλειονότητα των αξιωματικών και υπαξιωματικών των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων δε σαγηνεύτηκε από τις σειρήνες της ευμάρειας και της εξουσίας, αλλά παρέμεινε πιστή στο σύνταγμα της χώρας, τηρώντας τον όρκο που είχε δώσει.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα του αντιστασιακού ιδανικού που διέκρινε σεβαστή μερίδα των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων τα κρίσιμα εκείνα χρόνια είναι η περίπτωση του Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού. Από την πρώτη κιόλας στιγμή ο ναύαρχος Κωνσταντίνος Εγκολφόπουλος, ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Ναυτικού, αντέδρασε σθεναρά εναντίον του δικτατορικού καθεστώτος με αποτέλεσμα την αποστράτευσή του. Λίγους μόλις μήνες μετά, το σύνολο σχεδόν του Πολεμικού Ναυτικού ακολούθησε το παράδειγμα του Εγκολφόπουλου συμμετέχοντας στο κίνημα της 13ης Δεκεμβρίου 1967. Το κίνημα αυτό

απέτυχε και αρκετοί αξιωματικοί που συμμετείχαν σε αυτό φυλακίστηκαν και εκτοπίστηκαν, όπως ο παρευρισκόμενος επίτιμος υποναύαρχος, Βαρδής Βαρδινογιάννης.

Τον Ιανουάριο του 1968 η υπόθεση των υπαξιωματικών του Πολεμικού ναυτικού που συνελήφθησαν για τη δημοκρατική τους δράση και βασανίστηκαν φρικτά στο καταδρομικό «ΕΛΛΗ» υπογράμμισε εκ νέου την αποφασιστικότητα της ναυτικής οικογένειας, ανεξαρτήτως βαθμού, αξιώματος και πολιτικής τοποθέτησης, να επαναφέρει το δημοκρατικό πολίτευμα στη χώρα μας. Μια αποφασιστικότητα που ήταν τόσο έντονη ώστε, όχι μόνο δε δόθηκε τότε σε αξιωματικό του πολεμικού ναυτικού θέση στον στενό πυρήνα της χούντας, αλλά αντίθετα υπήρξαν πολλές παραιτήσεις αξιωματικών του Πολεμικού Ναυτικού και ευάριθμες συμμετοχές τους σε αντιδικτατορικές ενέργειες και οργανώσεις.

Βλέποντας τη διεθνή ανυποληψία στην οποία βυθιζόταν η χώρα μας, οι αξιωματικοί του Π.Ν. ακολούθησαν το παράδειγμα του Παύλου Κουντουριώτη που μαζί με τον Ελευθέριο Βενιζέλο και τον Παναγιώτη Δαγκλή επαναστάτησαν εναντίον της γερμανόφιλης πολιτικής του Βασιλιά Κωνσταντίνου, όταν καταλήφθηκε η Καβάλα και η Ανατολική Μακεδονία από τους Βουλγάρους την άνοιξη του 1916. Επιπλέον, ο διαχωρισμός των αξιωματικών σε φίλους ή μη της δικτατορίας, αλλά και η φθορά που υπέστη το επαγγελματικό τους κύρος, μέσω της σύνδεσης ορισμένων από αυτούς με πράξεις που δεν συνάδουν σε ελεύθερους πολίτες, λειτούργησαν διαλυτικά στην ενότητα του στρατεύματος. Δημιούργησαν επίσης ψυχολογικό χάσμα μεταξύ της νεολαίας και των Ενόπλων Δυνάμεων, υπονομεύοντας έτσι τη μαχητική ικανότητα της Ελλάδας. Επακόλουθο αυτής της κατάστασης ήταν και η υποχωρητική στάση του καθεστώτος των Συνταγματάρχων έναντι των τουρκικών διεκδικήσεων στην Κύπρο που οδήγησε τελικά στην απώλεια τμήματος του νησιού στον Τούρκο εισβολέα.

(Το σχέδιο δράσης)

Οι αξιωματικοί του Ναυτικού συνέχισαν λοιπόν να προετοιμάζουν νέο κίνημα κατά της Χούντας ερχόμενοι σε επαφή με κορυφαίους πολιτικούς καθώς και με αξιωματικούς του Στρατού και της Αεροπορίας, με σκοπό τον καλύτερο συντονισμό του αντιδικτατορικού αγώνα. Η προσπάθειά τους αυτή υπήρξε σπάνια στα παγκόσμια χρονικά καθώς οι δικτατορίες συνήθως πέφτουν μετά από λαϊκές επαναστάσεις. Ναυτικά κινήματα εναντίον δικτατοριών σπάνια απαντώνται. Οι επαφές λοιπόν των στελεχών του ελληνικού ναυτικού με εξωναυτικά στοιχεία είχαν περιορισμένη επιτυχία, η ιδέα, όμως, ενός νέου ναυτικού κινήματος κέρδισε γρήγορα έδαφος στις τάξεις των αξιωματικών του Πολεμικού Ναυτικού. Ξεκινώντας από ένα πυρήνα 5 συμμαθητών από την τάξη του 1948 της Σχολής Ναυτικών Δοκίμων οι μνημένοι τις παραμονές του κινήματος υπερέβησαν τους 100. Ανάμεσά τους συγκαταλέγονταν οι

κυβερνήτες της πλειοψηφίας των πλοίων του ελληνικού στόλου, αξιωματικοί με κύρος και επιρροή, όπως οι Παπαδόγγονας και Καταγάς, αλλά και σημαίνοντα επιτελικά στελέχη όπως οι Σταθόπουλος και Δεμέστιχας. Οι Σταθόπουλος και Δεμέστιχας μπορούσαν να επηρεάζουν τη συγκρότηση των επιτελείων των πλοίων καθώς και τις κινήσεις τους επ' ωφελεία του σκοπούμενου κινήματος.

Κατά την πενταετία που ακολούθησε το αποτυχημένο κίνημα του 1967 εκπονήθηκαν μια σειρά ναυτικών σχεδίων κατά της Χούντας, με κυριότερα την απαγωγή του Δικτάτορα Παπαδόπουλου και την εγκαθίδρυση στην φιλελεύθερη Κρήτη δημοκρατικής κυβέρνησης, που θα μεθόδευε τον αγώνα κατά της δικτατορίας στην ηπειρωτική και στην υπόλοιπη νησιωτική Ελλάδα. Παρά όμως την προσεκτική προετοιμασία των ενεργειών αυτών, ατυχείς συγκυρίες απομάκρυναν το ενδεχόμενο της πραγματοποίησής τους.

Το τελικό σχέδιο δράσης για το Κίνημα του Ναυτικού οριστικοποιήθηκε μετά από μακρόχρονες συζητήσεις και σε γενικές γραμμές αποτέλεσε επανάληψη των ναυτικών επιδείξεων που πραγματοποίησαν οι Αγγλο-Γάλλοι στα ελληνικά παράλια κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Προβλέπονταν δηλαδή ο αποκλεισμός του λεκανοπεδίου της Αττικής μέσω του κλεισίματος του λιμένος Πειραιά και μέσω της απειλής πλήγματος του αεροδρομίου του Ελληνικού. Θα απειλούνταν επίσης οι γέφυρες των εθνικών οδών Αθηνών-Κορίνθου, Αθηνών-Λαμίας και του αντίστοιχου σιδηροδρομικού δικτύου καθώς και οι κεραιές των ηλεκτρονικών ΜΜΕ στο λεκανοπέδιο. Την υποστήριξη με καύσιμα των πλοίων του Στόλου διασφάλισαν οι αδελφοί Νικόλαος και Βαρδής Βαρδινογιάννης από τις εγκαταστάσεις της εταιρείας τους. Στη συνέχεια, θα επιδίδονταν τελεσίγραφο στους δικτάτορες με το οποίο θα ζητούνταν η ανάληψη της εξουσίας από προσωρινή οικουμενική κυβέρνηση και η διενέργεια εκλογών. Σε περίπτωση που το τελεσίγραφο αυτό δεν γινόταν αποδεκτό ή έμενε αναπάντητο θα καταλαμβάνονταν η Σύρος και θα αποκλειόταν το λιμάνι της Θεσσαλονίκης αλλά και άλλα λιμάνια ώστε να καταστεί εντονότερη η πίεση στους δικτάτορες.

Το σχέδιο αυτό ήταν μάλλον αισιόδοξο. Η εμπειρία του Πρώτου και του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, αλλά και οι ορθές επισημάνσεις των Εγκολφόπουλου και Τζεβελέκη συνέτειναν στο ότι η έκβαση του κινήματος θα ήταν άδηλη χωρίς την εξασφάλιση της συνεργασίας τμημάτων πεζικού και του απυρόβλητου του στόλου από την αεροπορία. Φαίνεται, όμως, ότι οι πρωτεργάτες του Κινήματος επιδίωκαν περισσότερο την πρόκληση ζωηρής ηθικής εντύπωσης παρά την πολεμική τους αναμέτρηση με τη χούντα. Ως προς αυτό, η μαρτυρία του Π. Μάλλιαρη ότι «Μια από τις δυσκολίες μας ήταν ότι δεν είμαστε έτοιμοι να χύσουμε αδελφικό αίμα. Πιστεύω ότι ήταν καλύτερα που μας πιάσανε», καθρεφτίζει τον

ειρηνικό χαρακτήρα του κινήματος και την ομοιότητά του με την ένοπλη μα ειρηνική διαμαρτυρία του κινήματος στο Γουδί το 1909.

(Οι συνέπειες του κινήματος)

Ανεξαρτήτως πάντως της πιθανότητας επιτυχίας του σχεδίου αυτού τελικά δεν πρόλαβε να εφαρμοσθεί καθώς διέρρευσε προς τους πραξικοπηματίες που αντέδρασαν αμέσως και συνέλαβαν τους επίδοξους κινήματιες. Μολαταύτα η επιδιωκόμενη ζωνρή ηθική εντύπωση και ο συνακόλουθος κλονισμός του δικτατορικού καθεστώτος επιτεύχθηκε και κορυφώθηκε μέσω της διαφυγής του Α/Τ «Βέλος» στην Ιταλία με πρωτεργάτη τον κυβερνήτη του, Νικόλαο Παππά. Οι επιπτώσεις αυτής της ενέργειας υπήρξαν σοβαρές καθώς εμφανίστηκε στον υπόλοιπο κόσμο και ιδιαίτερα στις χώρες μέλη του ΝΑΤΟ ότι ο έλεγχος των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων από τη δικτατορία αλλά και η συμμαχική τους αξιοπιστία ήταν απολύτως προβληματικές. Η εντύπωση αυτή ενισχύθηκε από την αποψίλωση της ελληνικής μεθορίου από σημαντικές στρατιωτικές μονάδες που μεταστάθμευσαν στην περίμετρο μεγάλων αστικών κέντρων ώστε να «αστυνομεύσουν» άλλες μονάδες που είχαν ως διοικητές, αξιωματικούς που δεν ήταν ένθερμοι οπαδοί της δικτατορίας.

Τα γεγονότα αυτά επιτάχυναν επίσης και τη διαδικασία εκδημοκρατισμού στο εσωτερικό της χώρας. Λίγες εβδομάδες αργότερα ο δικτάτορας Γεώργιος Παπαδόπουλος αυτοανακηρύχθηκε πρόεδρος της Δημοκρατίας ελπίζοντας ότι θα διατηρούσε τη συμπάθεια πολλών στελεχών του στρατού ξηράς, που είχε ρεπουμπλικανική παράδοση. Παραχώρησε επίσης γενική αμνηστία και συναίνεσε στην άρση του στρατιωτικού νόμου, δίνοντας έτσι ώθηση στον αγώνα για τη δημοκρατία καθώς η εκδίκαση πολιτικών αδικημάτων ξαναπέρασε στα χέρια της ελληνικής πολιτικής δικαιοσύνης. Το αποτέλεσμα ήταν ότι ο λαός ανέκτησε το θάρρος του και ενέτεινε την αντίστασή του ενάντια στη Δικτατορία. Τη χαραμάδα αυτή ελευθερίας αξιοποίησε και το φοιτητικό κίνημα για να πραγματοποιήσει την εξέγερση του Πολυτεχνείου τον Νοέμβριο του 1973, το ορόσημο αυτό των δημοκρατικών αγώνων του λαού μας.

Το Κίνημα του Ναυτικού είχε, πάντως, βαρύ κόστος για τους συλληφθέντες κινήματιες, τους συναδέλφους τους που διέφυγαν στην Ιταλία αλλά και τους εξωναυτικούς συνεργάτες τους. Η σεπτή μορφή του ταγματάρχη Μουστακλή έρχεται, αναπόδραστα, πρώτη στη μνήμη όλων μας. Θυμόμαστε επίσης τους δεκάδες αξιωματικούς του Πολεμικού Ναυτικού, που, αφού πρώτα βασανίστηκαν, στη συνέχεια αποτάχθηκαν από το σώμα που τόσο αγάπησαν. Ο όμιλος Βαρδινογιάννη αποκατέστησε τότε επαγγελματικά πολλούς

αποτάκτους ενώ αντίστοιχη στήριξη παρείχαν οι εταιρείες Βενιζέλου, Στράτου και Κεφαλλονίτη.

Με την επάνοδο του Δημοκρατικού πολιτεύματος τον Ιούλιο του 1974, η ελληνική πολιτεία αποκατέστησε όλους τους δημοκράτες αξιωματικούς του Κινήματος του Ναυτικού, παρέχοντάς τους τη δυνατότητα επαναφοράς στο όπλο που τόσο αγάπησαν και εμπιστευόμενή τους ύπατα αξιώματα. Τότε επίσης, οι αξιωματικοί του Κινήματος του Ναυτικού επιφορτίστηκαν με την ειδική και επικίνδυνη αποστολή της περιφρούρησης της Δημοκρατίας «με πλήρη ελευθερία κινήσεων και πρωτοβουλιών σε όλους τους τομείς και προς κάθε πλευρά και ανεξάρτητα από επίσημες κρατικές ενέργειες». Στο πλαίσιο αυτό, το Πολεμικό Ναυτικό ανέλαβε την εκτέλεση πυκνών περιπολιών στη θαλάσσια περιοχή γύρω από την Αττική καθώς και τη στενή παρακολούθηση των δυνάμεων πεζοναυτών και των ειδικών δυνάμεων του Στρατού που ήταν στρατωνισμένες στον Ασπρόπυργο και στο Μεγάλο Πεύκο. Ανέλαβε επίσης το Π.Ν. την προστασία των μελών της νεοπαγούς Δημοκρατικής κυβέρνησης της χώρας, αλλά και τη μεταφορά των πρωταιτίων της 21^{ης} Απριλίου στον τόπο απομονώσεώς τους στην Κέα. Τέλος συγκροτήθηκαν ναυτικές μονάδες άμεσης επέμβασης καθώς και μονάδες κρούσεως που αποτελούνταν από βατραχανθρώπους. Έτσι επιτεύχθηκε αναίμακτα αυτό που με θυσίες είχε ξεκινήσει το Πολεμικό Ναυτικό την άνοιξη του 1973, την αποκατάσταση της δημοκρατίας στη χώρα μας.

(Επίλογος)

Κυρίες και Κύριοι

Η σύντομη αυτή παρουσίαση πιστεύω να κατέδειξε ότι το Ελληνικό Πολεμικό Ναυτικό αποτέλεσε εν προκειμένω το θεματοφύλακα του Δημοκρατικού μας Πολιτεύματος. Στον μισό αιώνα που πέρασε από το Κίνημα του Ναυτικού, οι Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις έγιναν ακόμα πιο δημοκρατικές και κατέχουν περίοπτη θέση παγκοσμίως σε μια σειρά από σχετικούς δείκτες, όπως είναι η ένταξη των γυναικών στα στελέχη τους. Το διαχρονικό δημοκρατικό φρόνημα των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων τις καθιστά ανοικτές στις σύγχρονες τεχνολογίες και την καινοτομία. Τις καθιστά έτοιμες να αξιοποιήσουν στο έπακρο τα οπλικά συστήματα που πρόσφατα παραγγέλθηκαν. Είμαστε υπερήφανοι για τη Δημοκρατική παράδοση των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων και θα παραμείνουμε πρόμαχοι και ευαγγελιστές της.

Σας ευχαριστώ πολύ για την προσοχή σας.